

VÝZNAM ANGLICKÉHO JAZYKA A JEHO VÝUKY VE ZDRAVOTNICKÝCH OBORECH

SIGNIFICANCE OF THE ENGLISH LANGUAGE AND ITS TEACHING IN HEALTH CARE SPECIALTIES

Roman Adamczyk¹

Abstrakt

Příspěvek teoreticko-přehledového charakteru je věnován komunikačnímu významu anglického jazyka a problematice výuky angličtiny ve zdravotnických oborech s důrazem na pragmatický význam této výuky z hlediska dorozumívacího a epistemologického. Obsah příspěvku vychází z autorovy dlouholeté pedagogické zkušenosti a z rešeršní činnosti v databázích PubMed, ScienceDirect, Medvik.

Klíčová slova

anglický jazyk, odborná komunikace, zdravotnické obory, terminologie, výuka

Abstract

The present theoretical-review article discusses significance of the English language in professional communication and some issues related to English language teaching in health care-oriented study programmes with an emphasis on pragmatic aspects of the teaching process in terms of communication and epistemology. The article is based on a long-term teaching experience and on literature search performed in PubMed, ScienceDirect and Medvik databases.

Keywords

English language, professional communication, health care specialties, terminology, teaching

¹ Ústav ošetrovatelství, Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě

ÚVOD – POZICE A VÝZNAM ANGLICKÉHO JAZYKA V SOUČASNÉ KOMUNIKACI A ODBORNÉ PRODUKCI

Exponenciální růst objemu poznatků v různých oblastech lidské činnosti, včetně zdravotnických oborů, vede k masivní produkci textů zachycujících rozvoj teoretického i empirického bádání. Tyto texty mívají podobu časopisů, článků, sborníků, monografií, slovníků a dalších odborných publikací a v mnoha disciplínách jsou dominovány anglicky psanou produkcí. Jedna z nejužívanějších smíšených časopisecko-knižních medicínských databází, PubMed, která je spravována Národní lékařskou knihovnou v Marylandu, uvádí abstrakty, případně plnotextová znění textů v cca. 40 jazycích, včetně španělštiny, japonštiny a řady dalších, avšak 85 % indexovaných textů je publikováno v anglickém jazyce (National Library of Medicine, 2018a). V odborné zdravotnické časopisecké databázi MEDLINE je v celkovém počtu zhruba 25 milionů položek (indexovaných článků) anglicky psaná produkce zastoupena 81 %. Zatímco podíl indexovaných anglických článků v letech 1950 až 1954 činil 46 % z celkového objemu článků ve všech jazycích, analogický podíl v letech 2015–2017 dosáhl již 96 % (National Library of Medicine, 2018b). 98,5 % medicínské produkce významného nizozemského vydavatele Elsevier uvedené do oběhu v letech 2011–2015 je v anglickém jazyce, podíl anglicky psané produkce v oblasti zdravotních věd v časopisech švýcarské, korejské, japonské či skandinávské provenience pro stejné období se pohybuje okolo 70–90 % (Rosselli, 2016). Obdobná dominance angličtiny se projevuje v oblasti počítačových technologií a sportu či některých technických a přírodovědných disciplínách, kde je angličtina obecně přijatým společným dorozumovacím prostředkem (*lingua franca*).

Jelikož výměna informací a komunikace se odehrává v mezinárodním měřítku, je znalost mateřského jazyka pro mluvčí zejména geograficky či populačně méně rozšířených jazyků často nedostačující pro výkon konkrétních profesí v celé jejich šíři. Řada odborníků v oblasti informačních technologií, medicíny, přírodních i společenských věd je tak motivována k učení se a praktickému užívání cizího jazyka, nejčastěji angličtiny, němčiny, ruštiny či španělštiny, v příhraničních oblastech též polštiny. Znalost světového jazyka je pak logickým požadavkem řady potenciálních zaměstnavatelů a nedílnou součástí profesní praxe mnoha specialistů, včetně lékařů a nelékařských zdravotnických pracovníků, v důsledku čehož adekvátně rostou požadavky na jazykovou výuku v profesní přípravě budoucích odborníků v těchto oborech (Di Bitetti a Ferreras, 2017).

Okolo 335–360 milionů osob celosvětově používá angličtinu jako první jazyk a odhadem celá 1 miliarda ji ovládá jako mateřský či cizí jazyk (Villar, 2018). Užití anglického jazyka se tradičně realizuje ve čtyřech oblastech, kterým odpovídají čtyři požadované řečové dovednosti – čtení/čtení s porozuměním (*reading/reading comprehension*), psaní (*writing*), mluvení (*speaking*) a poslech (*listening*). Tyto oblasti jsou v didaktice užívány jako nosné prvky některých metodických přístupů výuky cizího jazyka, jejich širší komunikační platnost je však staví do pozice obecných komunikačních modů, které lze podle směru toku informací dělit na produktivní (na psané a mluvené platformě) a receptivní (čtení a poslech). Jazyk se přitom uplatňuje jako poměrně efektivní komunikační nástroj, byť v řadě

situací je doprovázen či dokonce nahrazován neverbální komunikací. K uvedeným čtyřem řečovým dovednostem přistupuje pak komplexní translatologická dovednost, tedy způsobilost překládat psané (případně tlumočit mluvené) texty – ať už pro vlastní potřebu, či pro potřeby jiných uživatelů.

OBLASTI VYUŽITÍ CIZÍHO JAZYKA VE ZDRAVOTNICKÝCH OBORECH

Využití anglického jazyka v medicíně a zdravotní péči je determinováno různými odbornými komunikačními potřebami a zahrnuje jak jednosměrnou komunikaci (recepce či produkce anglicky psaných odborných textů), tak interaktivní, obousměrné komunikační situace, které se soustředí především do dialogického (mluveného) kontextu při vyšetření a ošetření cizojazyčného pacienta, odběru anamnézy, instruktáže nemocného či propouštěného, ale také na platformy konferencí, které vedle frontálně vedených přednášek dávají prostor formálním i neformálním diskuzím v mezinárodním měřítku. Přes svůj nesporně praktický charakter se však zdravotnická angličtina stala rovněž středem zájmu některých lingvistů a terminologů, kteří zkoumali její komunikační funkce, typické stavební prvky (formanty) a další teoretické aspekty. V české lingvistice je možno zmínit například práce Černého (Černý, 2006; Černý, 2012), Bozděchové (Bozděchová, 2009) nebo Panocové (Panocová, 2017), z děl zahraniční provenience pak studie Dirckxe (Dirckx, 1983 a další). Panocová opírá své studium o moderní statistické korpusové metody, poukazuje na slabiny dosavadních didaktických koncepcí opírajících se o snahu vytvořit prosté frekvenční sady slovní zásoby pro studenty medicíny a navrhuje vlastní metodologii posuzování terminologického („medicínského“) charakteru jednotlivých lexikálních jednotek oproti slovům a spojením běžného jazyka.

Potřeby jazykové přípravy budoucích lékařů, sester a dalších zdravotnických pracovníků se odvíjejí od zmíněných komunikačních situací a jsou didakticky realizovány na základě kombinace všech čtyř popsaných řečových dovedností. Běžným komunikačním modelem zdravotnického pracovníka v klinickém prostředí je rozhovor – dialog, ve kterém na straně recipienta figuruje pacient, jeho rodina, lékař, sestra, případně jiný kolega-zdravotník. U českých zdravotníků pracujících v zahraničí je potřeba komunikace v cizím jazyce zcela zásadní, nicméně s rostoucími počty turistů a zahraničních pracovníků narůstá na některých tuzemských pracovištích (urgentní příjmy, kliniky estetické chirurgie aj.) počet anglicky mluvících klientů, s nimiž je potřeba vést smysluplný dialog s důrazem na efektivnost a přesnost vyjádření.

Řada lékařů, sester a dalších zdravotnických odborníků se v současné době rutinně účastní mezinárodních konferencí, jejichž jednacím jazykem je angličtina. Na této platformě je možné využít jak produktivních řečových dovedností (zejména formou přednášky, popřípadě cizojazyčného posteru nebo příspěvku do sborníku), tak receptivních dovedností v dyadické interakci se zahraničními odborníky. Vedle elementárních čtyř řečových dovedností v odborné činnosti stále častěji vyvstává také potřeba translace, tedy překladu, která je součástí odborné práce zdravotníků při přípravě publikací, informačních

a edukačních materiálů a při samostudiu a může být v případě potřeby podpořena užitím lexikografických děl (odborných slovníků – na tuzemském trhu např. Topilová, 1999; Sedláček, 2007). Při běžném čtení cizojazyčného textu nerodilým mluvčím probíhá translace implicitně (v nemateriální, kognitivní rovině), zatímco v jiných situacích je potřeba text explicitně zachytit (přeložené citace v odborném článku, překlady pro české verze zahraničních odborných časopisů a další). Každý z uvedených modů komunikace a každá z příslušejících dovedností vyžadují dlouhodobou přípravu a nácvik, které umožní zautomatizování a zefektivnění receptivních, produktivních i překladových procesů. Poté je využití cizího, především anglického jazyka v oboru relativně mimovolným procesem, který slouží k mediaci i složitých odborně-terminologických obsahů v komunikačním procesu.

PEDAGOGICKÉ ASPEKTY ODBORNÉ ANGLIČTINY

Důležitost řečových dovedností a cizojazyčné kompetence pro profesně zaměřená studia je podtržena formulací *Dlouhodobého záměru vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a inovační, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2016–2020* v rámci prioritního cíle č. 3. Zmíněný dokument Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy doslova uvádí, že je potřeba „plně uznávat jazykové kompetence jako jeden z nutných výsledků učení u bakalářských studijních programů: Při akreditaci bakalářských studijních programů bude zohledněna potřeba rozvíjet schopnosti studentů plynně komunikovat v alespoň jednom světovém jazyce, včetně odborných témat.“ (MŠMT, 2019a). Analogicky *Rámec rozvoje vysokého školství do roku 2020* navrhuje v intencích opatření v oblasti 3 „zvyšovat počet studijních programů a objem předmětů vyučovaných v cizích jazycích (především v angličtině) a systematicky rozvíjet jazykové a komunikační kompetence studentů i pracovníků vysokých škol...“ (MŠMT, 2019b). Uvedená doporučení jsou ve světle praktických potřeb zdravotnických profesí lékařských (studenti a absolventi všeobecného lékařství a stomatology) i nelékařských (všeobecné sestry, porodní asistentky, zdravotničtí záchranáři a další) významným vodítkem k profilaci kurikulárního obsahu na příslušných vysokých školách, případně vyšších odborných školách.

Limitujícím faktorem jsou zejména hodinové dotace anglického jazyka v jednotlivých semestrech, vstupní úroveň jazykových znalostí studentů v počátku studia (pokud jsou kurzy přístupné i začátečníkům) a dostupnost pedagogů, kteří jsou specializováni na odborný cizí jazyk a medicínsko-zdravotnickou terminologii. Je diskutabilní, zda efektivnější výuku nabídnou v odborné jazykové přípravě například lékař či sestra, kteří působili řadu let v zahraničí, nebo pedagog s jazykovou aprobací, který je sice teoreticky vybaven pro výuku jazyka, ale nemusí nutně disponovat hlubšími znalostmi pojmů (denotátů odborné terminologie) a jejich souvislostí, nemluvě o praktické zkušenosti z profese a znalosti jejího úzu. Některé studie naznačují, že efektivnější a studenty lépe vnímaná je výuka realizovaná pedagogem s jazykovou aprobací (Jašková, 2016). Výuku anatomické, fyziologické, nosologické nebo biomedicínsko-technické terminologie je

sice možné realizovat v rovině čistě jazykové, nebo teoreticko-konceptuální, je však přínosné, když je tato rovina kombinována s osvětlováním věcných souvislostí a předáváním oborového obsahu (nejen jazykové dovednosti). Za tímto účelem implementují některé české i zahraniční univerzity metodiku CLIL (Content-Language Integrated Learning), například formou anglicky vedených přednášek jednotlivých nejazykových předmětů pro tuzemské studenty nebo formou začlenění odborného obsahu do předmětu Anglický jazyk.

Význam znalosti cizího, nejčastěji anglického jazyka pro studující a absolventy zdravotnických oborů je kromě případného využití v rámci zahraničních studijních pobytů (programy Erasmus) podtržen tím, že většina oborů vyžaduje od studentů operativní schopnost studia zahraniční monografické i časopisecké produkce, popřípadě její využití v závěrečných pracích (bakalářských, magisterských). Ne vždy je pochopení anglických odborných článků studenty zdravotnických oborů na ideální úrovni a obdobná situace panuje v oblasti překladů shrnutí (Summary) v závěrečných pracích. Analýza databáze theses.cz ukazuje, že anglické zdravotnické terminologii se rovněž dostává teoretického zájmu od studujících filozofických, pedagogických i lékařských fakult. Přehled nedávných prací (2010–2018) z této oblasti uvádí tab. 1.

Tab. 1 Studentské práce věnované odbornému cizímu jazyku ve zdravotnických oborech

Autor/ka	Název práce	Druh práce		Rok
Práce teoretického charakteru (lingvistika)				
Dávidová, E.	Analysis of English Medical Terminology from the Field of Digestive System	bakalářská	Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita	2012
Mojžíšková, Ž.	On Coherence and Cohesion in English Medical Articles and Their Czech Translations	magisterská	Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě	2010
Práce praktického charakteru (výuka odborného jazyka, využití jazyka zdravotníky)				
Hovězák, P.	Vybrané aspekty komunikace v anglickém jazyce u zdravotních záchranářů v Jihomoravském kraji	bakalářská	Lékařská fakulta, Masarykova univerzita	2016
Janáková, T.	Odborná znalost anglického jazyka v práci zdravotnického záchranáře	bakalářská	Fakulta biomedicínského inženýrství, ČVUT	2018
Popelková, B.	Znalosti anglického jazyka u pracovníků Zdravotnické záchranné služby v Moravskoslezském kraji	bakalářská	Lékařská fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě	2015
Schormová, Z.	Simulační metoda v rozvoji komunikační kompetence v odborném anglickém jazyce u studentů vyšší odborné školy zdravotnické	disertační	Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita	2014
Simrová, K.	Vybrané aspekty komunikace v cizím jazyce u porodních asistentek v Brně	bakalářská	Lékařská fakulta, Masarykova univerzita	2016
Sitová, K.	Centrum angličtiny pre študentov odboru Zdravotnícky záchranár: online študijné materiály pre rozvoj jazykových zručností	bakalářská	Lékařská fakulta, Masarykova univerzita	2017
Zedníčková, M.	Jazykové kompetence všeobecných sester pro práci v zahraničí	magisterská	Fakulta zdravotnických věd, Univerzita Palackého v Olomouci	2018

ZÁVĚR

Silná pozice světových jazyků, zejména angličtiny, v soudobé odborné komunikaci podtrhuje význam studia těchto jazyků ve zdravotnických oborech. Anglický jazyk je důležitým nástrojem oborového poznání a nachází uplatnění v řadě individuálních i sociálně-interakčních kontextů, jakými jsou samostudium zahraniční literatury, účast na konferencích, příprava cizojazyčných publikací nebo komunikace se zahraničním pacientem v klinickém prostředí. Zdravotník může těžit ze čtyř řečových dovedností a dovednosti translatologické, a to i v situacích, kdy se sám stává pacientem, kupříkladu během dovolené v zahraničí. K efektivnímu a preciznímu využití cizího jazyka je však potřebná dlouhodobá teoreticko-praktická příprava, kterou budoucím zdravotníkům mohou za ideálních podmínek nabídnout kurikula profesně zaměřených zdravotnických oborů.

Literatura

BOZDĚCHOVÁ, I. *Současná terminologie: se zaměřením na kolokační termíny z lékařství*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1539-4.

ČERNÝ, M. *Discourse of medicine revisited: on conveying empathy and trust in English medical consulting*. Ostrava: Faculty of Arts, University of Ostrava, 2012. ISBN 978-80-7464-037-7.

ČERNÝ, M. *Sociolinguistic and pragmatic aspects of doctor-patient communication*. Brno: Masarykova univerzita, Katedra anglistiky a amerikanistiky: 2006. Vedoucí práce L. URBANOVÁ.

DÁVIDOVÁ, E. *Analysis of English Medical Terminology from the Field of Digestive System*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta: 2012. Vedoucí práce R. VOGEL.

DI BITETTI, M. S. and FERRERAS, J. A. Publish (in English) or perish: The effect on citation rate of using languages other than English in scientific publications. *Ambio*. 2017, vol. 46, no. 1, p. 121–127. ISSN 0044-7447.

DIRCKX, J. H. *The Language of Medicine: Its Evolution, Structure and Dynamics*. New York: Praeger, 1983. ISBN 978-0-275-91388-5.

HOVĚŽÁK, P. *Vybrané aspekty komunikace v anglickém jazyce u zdravotních záchranářů v Jihomoravském kraji*. Brno: Masarykova univerzita, Lékařská fakulta: 2016. Vedoucí práce R. BEDNÁŘOVÁ.

JANÁKOVÁ, T. *Odborná znalost anglického jazyka v práci zdravotnického záchranáře*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, Fakulta biomedicínského inženýrství: 2018. Vedoucí práce L. VRÁBELOVÁ.

JÁŠKOVÁ, J. *Didaktické znalosti obsahu vysokoškolských učitelů odborného anglického jazyka: Vnímání profesních počátků v retrospektivě*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta: 2016. Vedoucí práce T. JANÍK.

MOŽŽÍŠKOVÁ, Ž. *On Coherence and Cohesion in English Medical Articles and Their Czech Translations*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta: 2010. Vedoucí práce R. TOMÁŠKOVÁ.

MŠMT. *Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a inovační, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2016–2020* [online]. [cit. 3. 3. 2019a]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/Jakub/DZ_2016_2020.pdf.

MŠMT. *Rámec rozvoje vysokého školství do roku 2020* [online]. [cit. 3. 3. 2019b]. Dostupné z: http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/ramec_vs.pdf.

NATIONAL LIBRARY OF MEDICINE. *MEDLINE PubMed Production Statistics* [online]. [cit. 25. 1. 2018a]. Available from: https://www.nlm.nih.gov/bsd/medline_pubmed_production_stats.html.

NATIONAL LIBRARY OF MEDICINE. *MEDLINE®: Number of Citations to English Language Articles; Number of Citations Containing Abstracts (as of mid – December 2017)* [online]. [cit. 25. 1. 2018b]. Available from: https://www.nlm.nih.gov/bsd/medline_lang_distr.html.

PANOCOVÁ, R. *The Vocabulary of Medical English: a Corpus-based Study*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2017. ISBN 978-1-4438-9578-1.

POPELKOVÁ, B. *Znalosti anglického jazyka u pracovníků Zdravotnické záchranné služby v Moravskoslezském kraji*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Lékařská fakulta: 2015. Vedoucí práce J. VAVROŠOVÁ.

ROSSELLI, D. The language of biomedical sciences. *Lancet*. 2016, vol. 387, no. 10029, p. 1720–1721. ISSN 0140-6736.

SEDLÁČEK, J. *Anglicko-český stomatologický slovník: [4000 hesel]*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1273-4.

SCHORMOVÁ, Z. *Simulační metoda v rozvoji komunikační kompetence v odborném anglickém jazyce u studentů vyšší odborné školy zdravotnické*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta: 2014. Vedoucí práce S. HANUŠOVÁ.

SIMROVÁ, K. *Vybrané aspekty komunikace v cizím jazyce u porodních asistentek v Brně*. Brno: Masarykova univerzita, Lékařská fakulta: 2016. Vedoucí práce R. BEDNÁŘOVÁ.

SITOVÁ, K. *Centrum angličtiny pro studentov odboru Zdravotnícky záchranár: online študijné materiály pre rozvoj jazykových zručností*. Brno: Masarykova univerzita, Lékařská fakulta: 2017. Vedoucí práce R. HELÁN.

TOPILOVÁ, V. *Anglicko-český, česko-anglický lékařský slovník*. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-284-0.

VILLAR, R. R. The importance of language. *Journal of hip preservation surgery*. 2018, vol. 5, no. 1, p. 1–2. ISSN 2054-8397.

ZEDNÍČKOVÁ, M. *Jazykové kompetence všeobecných sester pro práci v zahraničí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta zdravotnických věd: 2018. Vedoucí práce Z. MIKŠOVÁ.

Kontakt

Mgr. Bc. Roman Adamczyk, Ph.D.
Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě
Ústav ošetrovatelství
Bezručovo nám. 885/14, 746 01 Opava, Česká republika
roman.adamczyk@fvp.slu.cz